

L'agricultura radical

Murray Bookchin

Un assaig en què Murray Bookchin esbossa el seu sistema ideal de cultiu d'aliments i critica el sistema actual, capitalista. Va aparèixer en l'obra col·lectiva *Radical Agriculture* (1976, Richard Merrill, ed., Harper Colophon Books, New York).

L'agricultura és una forma de cultura. El cultiu d'aliments és un fenomen social i cultural únic per a la humanitat. Entre els animals, qualsevol cosa que remotament podria descriure's com el cultiu d'aliments apareixen, en tot cas, de forma efímera; i fins i tot entre els éssers humans, l'agricultura es va desenvolupar fa poc més de deu mil anys. No obstant això, en una època en què el cultiu d'aliments es redueix a una mera tècnica industrial, es fa especialment important posar l'accent en les implicacions culturals de la "moderna" agricultura per indicar el seu impacte no només en la salut pública, sinó també en la relació de la humanitat amb la natura i la relació de persona a persona.

El contrast entre les pràctiques agrícoles primerenques i modernes és dramàtica. De fet, seria molt difícil d'entendre l'una a través de la visió de l'altre, per reconèixer que estan unides per qualsevol tipus de continuïtat cultural. Tampoc podem atribuir aquest contrast simplement a diferències en la tecnologia. La nostra època agrícola – netament capitalista – ve la visió del cultiu d'aliments com una empresa comercial per ser operada únicament als efectes de generar beneficis en una economia de mercat. Des d'aquest punt de vista, el terreny és un bé alienable anomenat "béns arrels", el sòl un "recurs natural", i el menjar un valor de canvi que es compra i es ven de forma impersonal a través d'un mitjà anomenat "diners". L'agricultura, en efecte, ja no es diferencia de qualsevol altra branca de la indústria, com pot ser la fabricació d'acer o la producció d'automòbils. De fet, en la mesura que el cultiu d'aliments es veu afectat per factors no industrials com ara el canvi climàtic i les estacions, no té la precisió que marca una veritable operació "racional" i dirigida científicament. I, perquè aquests factors naturals escapen a la manipulació burgesa, ells també són objecte de l'especulació en els mercats de futurs i entre els intermediaris en el trajecte que va de la granja al punt de venda.

En aquest domini impersonal de la producció d'aliments, no és sorprenent trobar que un "agricultor" sovint resulta ser un pilot d'avió que ruixa els cultius amb pesticides, un químic que tracta als sòls com a

dipòsit inert per als compostos inorgànics, un operador d'immenses màquines agrícoles que està més familiaritzat amb els motors que amb la botànica, i potser la més decisiva, un financer que té un coneixement de la terra inferior que el d'un conductor de taxi urbà. Els aliments, al seu torn, arriben al consumidor en recipients i en formes tan altament modificades i desnaturalitzades com per suportar una escassa semblança amb l'original. En el modern supermercat lluent, el comprador camina enmig de somnis a través d'un espectacle de materials envasats en què les imatges de plantes, la carn i els productes lactis substitueixen les formes de vida dels que se'n deriven. El fetitxe assumeix la forma del fenomen real. Aquí, la relació de l'individu amb una de les més íntimes de les experiències naturals - els nutrients indispensables per a la vida -, està separada de les seves arrels en la totalitat de la natura. Verdures, fruites, cereals, productes lactis i la carn perden la seva identitat com a realitats orgàniques i, sovint adquireixen el nom de l'empresa corporativa que els produeix. El "Big Mac" i el "Swift salsitxa" ja no transmeten ni tan sols la més mínima idea que una criatura vivent va ser massacrada dolorosament per proporcionar al consumidor aquests aliments.

Aquest punt de vista desnaturalitzat està a l'extrem oposat d'una sensibilitat animista que considerava la terra com un domini inalienable gairebé sagrat, el conreu d'aliments com una activitat espiritual, i el consum dels aliments com un ritual social santificat. Els poble Cayuse del Nord-oest no eren pas els únics en escoltar la terra, pel "Gran Esperit", en paraules d'un cap Cayuse, "senyalar les arrels per que els indis s'alimentin".¹ El sòl vivia, i la seva veu havia de ser tinguda en compte. De fet, aquesta visió pot haver estat un obstacle cultural a la difusió del cultiu d'aliments; hi ha poques declaracions d'un caçador contra l'agricultura que siguin més emocionants que les observacions memorables de Smohalla: "Em preguntes per llaurar el sòl. Hauria de prendre un ganivet i obrir els pits de la meva mare? Aleshores quan jo mori, ella no em portarà al seu si per descansar."²

Quan l'agricultura va emergir, va perpetuar clarament la sensibilitat ànima del caçador. La riquesa de la narrativa mítica que envolta el cultiu d'aliments és un testimoni d'un món encantat ple de vida, de propòsit i d'espiritualitat. La noció de Ludwig Feuerbach de Déu com la projecció de l'home omet la mesura que l'home primitiu està impregnat per l'empremta del món natural i, en aquest sentit, és una extensió o projecció de la mateixa. Dir que la humanitat primitiva va viure en "associació" amb aquest món tendeix a subestimar el cas; la

humanitat va viure com a part d'aquest món - i no al costat o per sobre d'ella.

A causa que el sòl era viu, de fet era la mare de la vida, conrear era un acte sagrat que requereix invocació i rituals d'apaivagament. Pràcticament tots els aspectes de la pràctica agrícola tenia la seva dimensió santificadora, des de la preparació d'un llaurat fins a la collita d'un cultiu. La collita en si era beneïda, i "partir el pa" era alhora un ritual domèstic que diàriament afirmava la solidaritat dels parents, així com un acte de pacificació hospitalària entre l'estranger i la comunitat. Avui encara es segellen tractes amb una copa o es celebren esdeveniments importants amb una festa. La tala d'un arbre o la matança d'un animal requeria ritus apaivagadors, que reconeixien que la vida era inherent a aquests éssers i que aquestes vides van participar d'una constel·lació sagrada de fenòmens.

Per ingenus que els mites i moltes d'aquestes pràctiques puguin semblar a la ment moderna, reflecteixen una veritat sobre la situació de l'agricultura. Després d'haver perdut el contacte amb aquesta sensibilitat "pre-científica" – amb un gran cost per a la fertilitat de la terra i del seu equilibri ecològic -, ara sabem que el sòl està molt viu; que té la seva salut, el seu equilibri dinàmic, i una complexitat comparable a la de qualsevol comunitat de vida. No és que les dades que entren en aquest coneixement siguin noves; més aviat, som conscients d'elles d'una manera nova i integral. Tan recentment com en la dècada de 1960, l'agronomia nord-americana generalment considerava el sòl com un mitjà en el qual els organismes vius eren en gran mesura aliens al maneig químic del cultiu d'aliments. Després d'haver saturat el sòl amb nitrats, herbicides, insecticides, i una espantosa varietat de compostos tòxics, ens hem convertit en víctimes d'un nou tipus de contaminació que bé podria dir-se "la contaminació del sòl." Aquestes toxines són els additius ocults a la taula del sopar, els espectres invisibles que retornen a nosaltres com els productes residuals de la nostra actitud explotadora del món natural. De forma no menys significativa, s'ha danyat greument el sòl en àmplies zones de la terra i se l'ha reduït a la imatge simplificada del punt de vista científic modern. La vida animal i vegetal tan essencial per al desenvolupament d'un sòl nutritiu, fàcilment esmicolable, es veu disminuïda, i en molts llocs s'aproxima a l'esterilitat de sorra empobrida, desèrtica.

Per contra, l'agricultura primerenca, malgrat els seus aspectes imaginaris, definia la relació de la humanitat amb la natura en el marc dels paràmetres ecològics sans. Com s'observa Edward Hyams, l'actitud de la gent i la seva cultura és tan part del seu equipament tècnic, com ho són els instruments que fen servir. Si la "destral va ser només l'eina física que l'home antic utilitzava per tallar els arbres" i la "eina intel·lectual li va permetre fer pivotar la destral" efectivament, "que se n'ha fet de l'eina espiritual?" Aquesta "eina" és el "membre de la trinitat d'eines que permet a les persones controlar i comprovar les seves accions en referència al "sentiment" que posseeixen per les conseqüències dels canvis que fan en els seus entorns." En conseqüència, la tala d'arbres s'hauria limitat pel seu estat d'ànim ja que la gent primerenca "creia que els arbres tenien ànima i eren d'adoració, i s'associaven certs déus amb certs arbres. Osiris amb l'acàcia i Apolo amb el roure i la pomera. Els temples de molts pobles primitius eren arbredes ...." Si els aspectes mítics d'aquesta mentalitat són prou evidents, el fet és que una mentalitat com aquesta "va ser immensament valuosa per a la comunitat del sòl i, per tant, en el llarg termini, pels humans. Això significava que no es podien abatre arbres sense motiu, sinó només quan era absolutament necessari, i després amb l'acompanyament de ritus propiciatoris que, si no feien res més, servia constantment per recordar que els llenyataires estaven fent un treball perillós i important. ... "3 Es pot afegir que, si la cultura es considera com una "eina", un simple canvi en l'èmfasi fàcilment faria possible considerar les eines com a cultura. Aquest èmfasi diferent s'acosta més al que Hyams està tractant de dir que no la seva pròpia formulació. De fet, el que marca de manera exclusiva la mentalitat burgesa és la degradació de l'art, els valors i la racionalitat a mers instruments - una mentalitat que fins i tot s'ha infiltrat en la crítica radical del capitalisme si s'ha de jutjar pel tenor de la literatura marxista que abunda avui dia.

Un enfocament radical a l'agricultura busca transcendir l'enfocament instrumentista que preval i que considera el cultiu d'aliments simplement com una "tècnica humana" en contraposició a "recursos naturals". Aquest enfocament radical és, literalment, ecològic, en el sentit estricte que la terra és vista com un *oikos* - una llar. La terra no és ni un "recurs", ni una "eina", sinó l'*oikos* d'innombrables tipus de bacteris, fongs, insectes, cucs i petits mamífers. Si la caça deixa aquest *oikos* essencialment inalterat, l'agricultura per contra l'afecta profundament i fa de la humanitat una part integrant d'ella. Els éssers

humans ja no afecten indirectament el sòl; intervenen en les seves xarxes tròfiques i cicles biogeoquímics de forma directa i immediata.

Per contra, es fa molt difícil d'entendre les institucions socials humanes sense fer referència a les pràctiques agrícoles dominants d'un període històric i, en última instància, a la situació del sòl a què s'apliquen. La descripció de Hyams de que tota comunitat humana com una "comunitat del sòl" és infal·lible; històricament, els tipus de sòl i els canvis tecnològics agraris van jugar un paper important, sovint decisiu, en la determinació de si la terra es va treballar cooperativament o individualista - ja sigui d'una manera conciliadora o de forma explotadora - i això, al seu torn, va afectar profundament el sistema imperant de les relacions socials. Mentre els imperis altament centralitzats del món antic van ser clarament fomentats per les obres de reg necessàries per a les regions àrides del Pròxim Orient; el poble cooperatiu medieval, ho va ser pel sistema d'obertura de solcs a camp obert i per l'arada de pala. Lynn White, Jr., de fet, cerca les arrels l'actitud occidental coercitiva cap a la natura i les remunta a l'època carolíngia, amb l'ascens de l'arada pesant Europea i la consegüent tendència a adjudicar terres als camperols no d'acord amb les seves necessitats de subsistència familiar, sinó "en proporció a la seva contribució a l'equip d'arada."⁴ Ell troba aquest canvi d'actitud es reflecteix en els esforços de Carlemany per canviar el nom dels mesos d'acord a les responsabilitats laborals, el que revela un èmfasi en la feina i no en la naturalesa o les deïtats. "Els calendaris romans antics havien mostrat ocasionalment escenes de gènere en l'activitat humana, però la tradició dominant (que va continuar a Bizanci) era per representar els mesos com personificacions passives amb postures simbolitzant atributs. Els nous calendaris carolingis, que van establir la pauta per a l'Edat Mitjana, són molt diferents: mostren una actitud coercitiva cap als recursos naturals. Són sens dubte d'origen nòrdic; l'oliva, que planava de forma tant important en els cicles romans, ara ha desaparegut. Les imatges canvien cap a escenes de llaurar, collir, tallar fusta, la gent fent caure glans per als porcs, la matança del porc. L'home i la natura són ara dues coses, i l'home és l'amo."⁵

No obstant això, no va ser fins que vam arribar a l'era capitalista moderna que la humanitat i la natura es separen com si fossin gairebé enemics complets, i el "domini" pels humans sobre el món natural assumeix la forma de dominació dura, no merament de classificació jeràrquica. La ruptura dels vincles corporatius més rudimentaris que una vegada havien unit els clans, els gremis i la fraternitat de les *polis*,

en un nexa d'ajuda mútua; la reducció de tota persona a un comprador o venedor antagònics; la regla de la competència i de l'egoisme en tots els àmbits de la vida econòmica i social - tot això dissol completament qualsevol sentit de comunitat ja sigui amb la naturalesa o en la societat. La suposició tradicional que la comunitat és l'autèntic lloc de la vida s'esvaeix tan completament de la consciència humana que deixa d'exercir alguna rellevància per a la condició humana. El nou punt de partida per a la formació d'una concepció de la societat o de la psique és l'home aïllat, atomitzat, valent-se per si mateix en una selva competitiva. Les desastroses conseqüències d'aquesta perspectiva cap a la natura i la societat són prou evidents en un món aclaparat pels antagonismes socials explosius, per la simplificació ecològica, i per la contaminació generalitzada.

L'agricultura radical pretén restaurar el sentit comunitari de la humanitat: en primer lloc, pel ple reconeixement de la terra com un ecosistema, una comunitat biòtica; i en segon lloc, mitjançant la visualització de l'agricultura com l'activitat d'una comunitat humana natural, una societat i una cultura rurals. De fet, l'agricultura es converteix en la interfície pràctica del dia a dia dels sòls i les comunitats humanes, el mitjà pel qual tots dos es troben i barregen. Una reunió i barreja d'aquest tipus implica diversos supòsits clau. El més obvi d'ells és que la humanitat és part del món natural, no per sobre d'ella com "mestre" o "senyor". Sense cap mena de dubte, la consciència humana és única en el seu abast i penetració, però la singularitat no es cap justificació per a la dominació i l'explotació. L'agricultura radical, referent a això, accepta el precepte ecològic que la varietat no ha de ser estructurada al llarg de les línies jeràrquiques com es tendeix a fer sota la influència de la societat jeràrquica. Les coses i les relacions que beneficiïn evidentment la biosfera, han de ser valorades per beneficiar evidentment la biosfera, han de ser valorades pel seu propi bé, cadascuna és única a la seva manera, contribuint a la totalitat, cap per sobre o per sota de l'altra i presa fàcil per a la dominació.

Varietat, tant en la societat com a l'agricultura, lluny d'estar limitat, ha de ser promoguda com un valor positiu. Ara estem només massa familiaritzats amb el fet que com més simplificat sigui un ecosistema, i en l'agricultura, més limitada la varietat de poblacions domesticades involucrades - més probable és que l'ecosistema col·lapsi. Com més complexes siguin les xarxes alimentàries, més estable és l'estructura biòtica. Aquesta visió, que hem guanyat de forma tan costosa a

expenses de la biosfera i de nosaltres mateixos, simplement reflecteix l'antiquíssima idea central de l'evolució. L'avanç del món biòtic consisteix principalment en la diferenciació, la colonització i la creixent xarxa d'interdependència de les formes de vida en un planeta - un llarg procés que ha refet l'atmosfera i el paisatge al llarg de línies que són hospitalàries per als organismes complexos i cada vegada més intel·ligents. L'aspecte més desastrós de metodologies agrícoles que prevalen, amb el seu èmfasi en el monocultiu, els cultius híbrids, i els productes químics, ha estat la simplificació que s'ha introduït en els cultius alimentaris - una simplificació que es produeix en una escala tan global que bé pot llançar de nou el planeta per una etapa evolutiva en què podria donar només suport a les formes de vida més simples.

El respecte de l'agricultura radical per a la varietat implica un respecte per la complexitat d'una situació agrícola equilibrada: els innumbrables factors que influencien la nutrició vegetal i el benestar; les diversificades relacions de sòl que existeixen d'una zona a una altra; la complexa interacció entre els factors climàtics, geològics i biòtics que contribueixen a les diferències entre una zona de la terra i una altra; i la varietat de formes en què les cultures humanes reaccionen a aquestes diferències. En conseqüència, l'agricultor radical veu l'agricultura no només com ciència, sinó també com art. El conreador d'aliments ha de viure una relació íntima amb una superfície determinada de terra i desenvolupar una sensibilitat per les seves especials necessitats - necessitats que cap enfocament llibresc possiblement pot abastar. El conreador d'aliments ha de ser part d'una "comunitat del sòl" en el sentit molt significatiu que ell o ella pertany a un sistema biòtic únic, així com a un sistema social donat.

No obstant això, fer front a aquestes qüestions merament en termes de tècnica seria una escassa millora sobre l'enfocament que preval avui dia en l'agricultura. Ser un coneixedor tècnic d'un enfocament "orgànic" per a l'agricultura no és millor que ser un mer practicant d'un enfocament químic. No ens convertim en "agricultors orgànics" simplement pel sacrifici de les últimes revistes i manuals en aquest camp, més del que arribem a tenir salut mitjançant el consum d'aliments "orgànics" adquirits en el més nou supermercat suburbà. El que bàsicament separa l'enfocament orgànic de l'enfocament sintètic és l'actitud total i la praxi que el conreador d'aliments porta al món natural en el seu conjunt. En un moment en què els aliments orgànics i l'ambientalisme han esdevingut molt de moda, pot ser bo així distingir la perspectiva ecològica de l'agricultura radical de l'"ambientalisme"

cru que actualment es troba tan estès. L'ambientalisme observa la natura merament com un hàbitat que ha de ser dissenyat amb un mínim de contaminació per adaptar-se a les "necessitats" de la societat, per més irracionals o sintètiques que aquestes necessitats puguin ser. Una perspectiva veritablement ecològica, per contra, veu el món biòtic com una unitat integral de la qual la humanitat n'és una part. En conseqüència, en aquest món, si l'espècie humana ha de sobreviure, les necessitats humanes han d'estar integrades amb les de la biosfera. Aquesta integració, com ja hem vist, implica un profund respecte per la varietat natural, per la complexitat dels processos naturals i les relacions, i pel cultiu d'una actitud mutualista cap a la biosfera. *L'agricultura radical, en resum, implica no simplement noves tècniques en el cultiu d'aliments, sinó una nova sensibilitat no Prometeica cap a la terra i la societat en el seu conjunt.*

Podem esperar assolir plenament aquesta nova sensibilitat únicament com a individus, sense tenir en compte el més ampli món social que ens envolta?

L'agricultura radical, crec, estaria obligada a rebutjar un enfocament aïllat d'aquest tipus. Tot i que la pràctica individual, sens dubte, juga un paper molt valuós en la iniciació d'un ampli moviment per a la reconstrucció social, en última instància, no aconseguirem una relació ecològicament viable amb el món natural sense una societat ecològica. El capitalisme modern és inherentment anti-ecològic: la relació nuclear a partir del qual es constitueix – la relació comprador-venedor – empeny l'individu contra l'individu i, en la major escala, la humanitat contra la naturalesa. La llei de vida del Capital de l'expansió infinita, de la "producció pel bé de la producció" i "el consum pel bé del consum", converteix la dominació i l'explotació de la natura en el "bé suprem" de la vida social i de l'auto-realització humana. Fins i tot Marx sucumbeix a aquesta mentalitat inherentment burgesa quan atorga al capitalisme una "gran influència civilitzadora", per la reducció de la naturalesa "per primera vegada, simplement [a] un objecte per a la humanitat, purament una qüestió d'utilitat ...." La Naturalesa "deixa de ser reconeguda com un poder per dret propi, i el coneixement teòric de les seves lleis independents apareix només com una estratagema dissenyada per sotmetre-la als requeriments humans ...." ⁶

En contrast amb aquesta tradició, l'agricultura radical és essencialment llibertaria en el seu èmfasi en la comunitat i el mutualisme, en lloc de la competència, l'èmfasi que es deriva dels escrits de Peter Kropotkin⁷ i

William Morris. Aquest èmfasi justament podria dir-se ecològic abans que la paraula "ecologia" es posés de moda, de fet, abans que fos encunyada, fa un segle, per Ernst Haeckel. La idea de barrejar la ciutat amb el camp, de rotació de les tasques específicament urbanes amb les agrícoles, s'havia plantejat pels anomenats socialistes utòpics com Charles Fourier durant la revolució industrial. La varietat i la diversitat en les activitats de cada dia - ideal hel·lènic d'un individu arrodonit en una societat arrodonida - troba la seva contrapart física en entorns variats que no són ni estrictament urbans ni estrictament rurals, sinó una síntesi de tots dos. L'ecologia va validar aquest ideal en revelar que forma la condició prèvia no només per al benestar psíquic i social de la humanitat, sinó per al benestar del món natural també.

La nostra pròpia era ha anat més lluny que aquest enfocament visionari. Fa un segle encara era possible arribar al camp sense dificultat, fins i tot des de les ciutats més grans i, si es volia, deixar la ciutat de forma permanent per una manera de vida rural. El capitalisme no havia esborrat del tot el llegat de la humanitat que un mancava de proves d'enclavaments de veïns, d'estils de vida i de personalitats pintoresques, de diversitat arquitectònica, i fins i tot de societat rural. Depredador com era el nou sistema industrial, no s'havia eliminat completament l'escala humana com per deixar l'individu totalment sense rostre i estranyat. Per contra, ens veiem obligats a ocupar fins i tot àrees quasi-rurals que s'han convertit essencialment en urbanitzades, i ens veiem reduïts a dígit anònims en un aparell burocràtic sorprenent que no té personalitat, ni rellevància humana, ni comprensió individual. En població, sinó en grandària física, les nostres ciutats es comparen amb els Estats-nació del segle passat. L'escala humana ha estat reemplaçada per l'escala inhumana. Díficilment podem comprendre la nostra pròpia vida, i molt menys gestionar la societat o del nostre entorn immediat. Avui dia, la nostra veritable auto-integritat està implicada en la consecució de la visió que els utòpics i llibertaris radicals van celebrar successivament fa un segle. En aquest assumpte, estem lluitant no només per a una millor forma de vida, *però per a la nostra supervivència.*

L'agricultura radical ofereix una resposta significativa a aquesta situació desesperada, no en termes d'una lluita imaginària per un refugi agrari remot, sinó per una recolonització sistemàtica de la terra d'acord amb pautes ecològiques. Les ciutats s'han de descentralitzar - això ja no és una fantasia utòpica, sinó una necessitat visible que fins i tot el planejament urbà convencional està començant a reconèixer - i s'han

d'establir noves eco-comunitats, artísticament a la mida per als ecosistemes en els quals s'ubiquen. Aquests eco-comunitats s'han de reduir a dimensions humanes, tant per proporcionar el major grau d'autogestió possible com la comprensió personal de la situació social. Sense cap manipulació burocràtica, ni administració centralitzada, sinó un sistema voluntarista en què l'economia, la societat i l'ecologia d'una àrea siguin administrades per la comunitat en el seu conjunt, així com la distribució dels mitjans de vida estigui determinada per la necessitat, més que pel treball, guany o acumulació.

Però l'agricultura radical porta aquesta tradició més enllà – en la mateixa tecnologia. En el pensament social contemporani, la tecnologia tendeix a polaritzar-se, per una banda, entre formes extensives de treball altament centralitzades, i per l'altre, les formes de treball intensiu descentralitzades a escala artesana. L'agricultura radical es dirigeix al punt mitjà establert per una eco-tecnologia: s'acull a la tendència a la miniaturització i la versatilitat, la producció de qualitat, i una combinació equilibrada de fabricació en massa i l'artesanía. Cara a cara amb la massiva tecnologia de combustibles fòssils en ús avui en dia, estem començant a veure el sorgiment d'una nova tecnologia - una que es presta a la implementació local de les moltes fonts d'energia a petita escala (energia eòlica, solar i geotèrmica) - que proporciona una major llibertat en l'ús de maquinària petita, d'usos múltiples, i que fàcilment ens pot proporcionar els productes semielaborats d'alta qualitat que nosaltres, com a individus, poden optar per acabar d'acord amb les nostres inclinacions i gustos. Les eco-comunitats arrodonides del futur serien, per tant, sostingudes per eco-tecnologies arrodonides.⁸ La gent d'aquestes comunitats, que viurien en una societat agrícola i industrial altament diversificada, seria lliure de fer ús de les tecnologies més sofisticades sense patir les distorsions socials que s'han enfrontat la ciutat contra el camp, la ment contra el treball, i la humanitat contra si mateixa i contra el món natural.

L'agricultura radical porta totes aquestes possibilitats en el focus, ja que hem de començar amb la terra si més no perquè els materials bàsics per a la vida s'obtenen de la terra. Això no és només una veritat ecològica sinó també social. El tipus de pràctica agrícola que adoptem alhora reflecteix i reforça l'enfocament que farem servir en totes les esferes de la vida social i industrial. El capitalisme va començar històricament per socavar i superar la resistència del món agrari tradicional cap a una economia de mercat; que mai serà completament superada a menys que es creï una nova societat en la terra que alliberi

la humanitat en el sentit més ampli i restauri l'equilibri entre la societat i la natura.

Notes

- 1.T.C. McLuhan, ed., *Touch the Earth* (New York: Outerbridge & Lazard, 1971), p.8.
- 2.Ibid., p. 56.
- 3.Edward Hyams, *Soil and Cultivation* (London: Thames & Hudson, 1952), pp 274, 276.
- 4.Lynn White, Jr., *Medieval Technology and Social Change* (New York: Oxford Univ. Press, 1962), p. 56.
- 5.Ibid., p. 57.
- 6.Karl Marx, *Grundrisse*, ed. and trans. David McLellan (New York; Harper & Row, 1971), p. 94.
- 7.See especially P. Kropotkin, *Fields, Factories and Workshops Tomorrow* (New York: Harper & Row, 1974); *Mutual Aid* (Boston: Sargent Publishers, 1955), and also: *Conquest of Bread* (New York: New York University Press, 1972).
- 8.See Murray Bookchin, *Post-Scarcity Anarchism* (Berkeley: Ramparts Press, 1972).